

JŪRININKŲ PSICHOLOGINIS TERORAS: SAVIVALDOS STRATEGIJŲ VERTYBINĖS KONCEPCIJOS

Saulius Lileikis

Lietuvos aukštojoji įreivystės mokykla

Anotacija

Straipsnyje analizuojamos jūrininkų savivaldos psichologinio teroro sąlygomis strategijų vertybinės koncepcijos. Teoriniame aprašomajame tyrime, taikant mokslinės literatūros apie savivaldos psichologinio teroro sąlygomis strategijų vertybines koncepcijas analizės, meta-, ekstrapoliacinės ir euristinės analizės, teorinių duomenų klasifikavimo, sisteminimo, sintezės metodus, nurodoma asmenybės kultūros vertybinių idealų reikšmė savivaldai esant psichologiniam terorui, apibūdinamas jūrininko profesinio pašaukimo ugdymosi vertybinis turinys, pristatomos konstruktyvios savivaldos strategijų vertybinės gairės. Mokslinis tyrimas metodologiškai grindžiamas Tarptautine jūrininkų rengimo, atestavimo ir budėjimo normų konvencija (*STCW Convention*), kurios vertybinė dvasia reikšminga modeliuojant savivaldos strategijas jūrininkystėje; visybiško ugdymo paradigma, universaliai grindžiančia integralios asmenybės savivaldos kompetencijų ugdymą; idealizmu, kuris aksiologiniu jūrinės savivokos lygmeniu orientuoja asmenybę turtinti idealais, teikiančiais galimybę rasti dinamogeniškiems jausmams; humanizmu, kuris, nepaisant psichologinio teroro realybės, asmenybės laisvės požiūriu padeda suvokti žmogaus vertingumą ir savivertės pagrindą kurti savivaldos strategijas; egzistencializmu, skatinančiu sociohumanitarinį jūrinį išsilavinimą būties tragizmui įveikti; egzistencine fenomenologija, kuri padeda kurti savo asmenybės unikalaus vertingumo raiškos strategijas, puoselėjant autentišką santykį su savimi ir socialine tikrove.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: jūrininkai, psichologinis teroras, savivaldos strategijos, vertybinės koncepcijos.

Įvadas

Tyrimo problemos aktualumas ir naujumas.

Ekstremalias jūrininkų darbo sąlygas lemia ne vien sudėtingos ilgo gyvenimo ir darbo jūrinėje aplinkoje situacijos, bet ir jų tarpusavio santykių ypatumai vertikaliuoju (*vadovai – valdiniai*) ir horizontaliuoju (*vadovai – vadovai*, arba *valdiniai – valdiniai*) lygmeniu. Laivo įgulos narių tarpusavio santykių problematika yra daugiaplanė ir pasaulio mokslininkų tirama įvairiais sociopsichologiniais aspektais.

Ypatingas ekstremalaus darbo jūroje sąlygas lemia psichologinio teroro apraiškos. Jūrininkų psichologinis teroras, ypač jo prevencija ir intervencija, domina jūrų politikus, laivų savininkus, teisininkus, mokslininkus. Siekiant mažinti psichologinio teroro atvejus Tarptautinės jūrų organizacijos Tarptautinė jūrininkų rengimo, atestavimo ir budėjimo normų konvencija (*STCW Convention*) su vėlesnėmis pataisomis ir papildymais reglamentuoja socialinę atsakomybę laive saugumo požiūriu (*Personal Safety & Social Responsibility*, 2001).

Europos transporto darbuotojų federacija išleido gaires laivybos kompanijoms, kur akcentuojamos lygios galimybės ir įvairovė Europos laivybos bendrovėse, siekiama panaikinti priekabiavimą ir grąsinimus darbo vietoje (Gairės laivybos kompanijoms, 2004). Šio pobūdžio teisės aktai reguliariai leidžiami JTO ir ES politikos lygmeniu.

Moksliniu požiūriu jūrininkų psichologinio teroro problematika tirama jų sveikatos rizikos globalioje jūrų pramonėje (Bloor, Thomas, Lane, 2000), jūrininkų psichosocialinių darbo sąlygų ir sveikatos sutrikimų sąsąjį (Jonutytė, 2007; Malinauskienė, Jonutytė, 2008), psichoemocinės įtampos (Sąlyga, 2007), Lietuvos jūri-

ninkų patiriamo psichologinio teroro ir fizinės sveikatos ryšio (Sąlyga, Malakauskienė, Jonutytė, 2008), jų neigiamų emocinių išgyvenimų (Lileikis, 2008), jūrininkų savižudybių (Roberts, Hansen, 2002; Low, 2006), darbo uždaroje techninėse sistemose psicho-profilaktikos (Лебедев, 2001; Lileikis, 2011) ir kitais atžvilgiais.

Asmenybės savivaldos jūrų sektoriuje klausimai nagrinėjami strateginiu požiūriu (Paulauskas, 1999), jūrininkų savivaldos gebėjimų ryšio su šiuolaikinėmis skaitmeninėmis technologijomis (*Digital Ship Technology for Seafarers*, 2002), įreivystės studentų profesinės karjeros (Kalvaitienė, 2010) lygmenimis.

Jūrininkai aukštojo mokslo sistemoje turi būti ir yra rengiami darbui, kuriam eventualiai gali būti būdingos didesnio ar mažesnio masto psichologinio teroro apraiškos.

Mokslinių tyrimų, susijusių su jūrininkų savivaldos psichologinio teroro sąlygomis strategijų vertybinės bazės klausimais, pasigendama. Todėl tikslinga šio pobūdžio mokslinius klausimus analizuoti.

Tyrimo objektas – jūrininkų savivaldos strategijų vertybinės koncepcijos. Objektas tiriamas psichologinio teroro sąlygų kontekste.

Darbo tikslas – atskleisti jūrininkų savivaldos psichologinio teroro sąlygomis strategijų vertybines koncepcijas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pagrįsti asmenybės kultūros vertybinių idealų reikšmę.
2. Apibūdinti jūrininko profesinio pašaukimo ugdymosi vertybinį turinį.
3. Pristatyti ir aptarti konstruktyvios savivaldos strategijų vertybines gaires.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros apie savivaldos psichologinio teroro sąlygomis strategijų vertybines koncepcijas analizė, meta-, ekstrapoliacinė ir euristinė analizė, teorinių duomenų klasifikavimas, sisteminimas, sintezė.

Darbo metodologija. Tyrimą epistemologiškai grindžia šios filosofinės nuostatos:

Tarptautinė jūrininkų rengimo, atestavimo ir budėjimo normų konvencija (STCW Convention), greta kitų principų, reglamentuoja socialinę atsakomybę jūrų versle, žmoniškumą, pagarbą žmogaus orumui (International Convention (...), 2001; Personal Safety & Social Responsibility, 2001). Konvencijos vertybinė dvasia reikšminga modeliuojant savivaldos strategijas jūrininkystėje.

Visybiško ugdymo paradigma orientuoja ugdyti visas asmenybės galias visų – biologinių, psichologinių, dvasinių – poreikių, horizontaliuoju ir vertikalioju žmogaus būties lygmeniu, edukacinio tenkinimo kontekste (Šalkauskis, 1936; Jovaiša, 2001). Ontologiniu požiūriu ši paradigma universaliai grindžia integralios asmenybės savivaldos kompetencijų ugdymąsi.

Idealizmas pabrėžia žmogaus dvasinio prado primatą, dvasinę jo prigimtį. Pagal pagrindinius idealistinės pedagogikos principus ugdymo pagrindu laikoma ugdytinio savirealizacija. Ugdytojo paskirtis – padėti atskleisti dvasines ugdytinio galias ir visokeriopai skatinti sąmoningą jų plėtotę (Bitinas, 2000).

Aksiologiniu jūrinės savivokos lygmeniu asmenybės turinimas paremtas idealais, teikiančiais galimybę rasti dinamogeniškiems jausmams, taikant savivaldą psichologinio teroro sąlygomis.

Humanizmas, akcentuodamas dvasinį asmenybės pradą, laiko jį įgimtu asmens dvasios kultūros ugdymosi pamatu.

Humanistinė psichologija žmogų traktuoja kaip vientisą sąmoningumą, laisve ir kūrybinėmis galiomis apdovanotą asmenybę, kuri plėtoja prigimtines savo galias, siekia laisvai jas realizuoti bei tobulėti vertybinių orientacijų pagrindu. Nepaisant psichologinio teroro realybės, humanistiniu asmenybės laisvės požiūriu sudaroma galimybė suvokti egzistencinį žmogaus vertingumą ir savivertės pagrindą kurti savivaldos strategijas.

Egzistencializmas nurodo vienišo žmogaus, susidūrusio su nežinomybe ir jam priešišku pasauliu sausumoje ir jūroje, baimę. Egzistencinė psichologija iškelia vilties aspektą, paneigdamą prisirišimą prie gyvenimo malonumų, skatindama asmenybės išsilavinimą, jos egzistencijos apvalymą (Bitinas, 2000).

Platų intelektualinį akiratį skatinantis sociohumanitarinis jūrinis išsilavinimas gali padėti žmogui įveikti būties tragizmą, gerinti emocinę būseną, rasti savitą paguodą, įgyti aukštesnę savivertę, fenomenologiškai įprasminti trapią savo būtį.

Egzistencinė fenomenologija gilų susirūpinimą dėl pasaulio paverčia rūpesčiu dėl asmens. Aktualizuojama suvokti ir įprasminti fenomenus, susijusius su individualios egzistencijos tapumu, sklaida bei integracija (Bitinas, 2000). Nuo egzistencinės patirties priklausanti savivalda yra labai reikšminga santykyje su psichologiniu teroru, kuriant savo asmenybės unikalaus vertingumo

raiškos strategijas bei autentišką santykį su savimi ir socialine tikrove.

Tyrimo tipas – teorinis aprašomasis.

Asmenybės kultūros vertybinių idealų reikšmė

Svarbu pažymėti, kad asmenybės savivalda yra kokybinė funkcija, kurios argumentas – individo kultūros arba išsivystymo lygis. Savivalda pasireiškia kaip atskirų subjektų ir jų grupių gebėjimas savarankiškai įvertinti ir efektyviai įgyvendinti savo santykį su gamtine aplinka bei kitais individais (Paulauskas, 1999, 2008). Psichologinis teroras, patyčios ar mobingas negali būti pilnai išvengiami. Didelę problemą sudaro psichologinio teroro ilgalaikiškumas.

Todėl strateginės savivaldos galimybių suvokimas ir taikymas konkrečioje probleminėje situacijoje yra labai svarbi profesinių kompetencijų dalis. Psichologinio teroro sąlygomis tikslinga taikyti kompleksines kompetencijas, kadangi jos yra platesnio profilio, teikia daugiau galimybių adekvačiai spręsti ir veikti.

Šias kompleksines kompetencijas galima klasifikuoti į dvi bendrąsias tipologijas:

- vertybinių nuostatų strategijas, kai suvokiami pagrindiniai savo gyvenimo misijos, savivertės, tikslų ir aukščiausios prasmės raiškos principai;

- reakcijų technikos kompetencijas, kai gebama adekvačiai veikti nusistatyta savivaldos kryptimi.

Abi tipologijos darniai siejasi W. James (2010) paskelbtų *dinamogeniškų jausmų* teorijos atžvilgiu. Mokslininko teigimu, tiek vertybinių nuostatų suvokimo, tiek reakcijų technikos kompetencijų raiškos tikslu pasirinkti idealai asmenybėje sukuria dinamogeniškus – energiją skatinančius – jausmus, kurie yra tinkamiausi gyvenimo ir veiklos varikliai (James cit. The Heart of William James, 2010).

Todėl žmogus, puoselėjantis aiškius vertybinius idealus arba nuostatas (*vardan kurių verta gyventi, dirbti, stengtis, vargti, save apriboti*), būdamas savarankiškas, nereikalaujantis visuomenės dėmesio ar pritrimo, nesivaikantis madų, turintis tvirtą savo vertės pojūtį ir dėl puoselėjamų idealų patiriantis steninius jausmus, – gebės susivaldyti sudėtingoje situacijoje, krizėje, išsaugos vidinę pusiausvyrą bet kurio psichologinio teroro atveju. Dinamogeniškų jausmų teorija tampa aktualia savivaldos psichologinio teroro sąlygomis strategijų praktinio taikymo preambule.

Kitas vertybinis momentas, aktualus strateguojant savivaldą minėtomis sąlygomis, yra ypač glaudžiai su jūrininko asmenybės saviverte susijęs jo profesinis pašaukimas. Jūrininko savivertė ir fizinė, psichinė, dvasinė sveikata ekstremaliomis darbo sąlygomis labai priklauso nuo išsiugdytos dorovinės pozicijos. Dažnai taisyklių ar įsakymų laikomasi vien dėl sankcijų baimės (*žmogaus – automato* bihevioristinis sindromas).

Psichinės, ypač dvasinės, sveikatos požiūriu to nepakanka. Žmogui reikalinga *susivokti* apskritai, išlaisvinti mąstymą, sąžinę ir gerą valią, ugdytis technologinę vaizduotę bei puoselėti vaizduotės higieną, suvokiant bei nusistatant sveiko mąstymo ribas.

Jei jūrininko asmenybė dvasiškai skurdi, tai tradiciškai, kaip kariai po ilgo mūšio, bihevioristiškai orientuoti jūrininkai būna nevaldomi po ilgalaikio

plaukiojimo atsiradus galimybei išlipti į krantą. Teigiama, kad jei jūrininkas neįaučia meilės savo darbui, savo laivui, geriau tegu lieka krante (Astikas, 2009).

Atsainus požiūris į mokslą studijų metu bijant save praturtinti idealais, vėliau neišvengiamai reiškiasi darbe. Studijose ir darbe kylantis *išmokto bejėgiškumo* jausmas dėl asmenybės skurdumo natūraliai gali pradėti reikštis psichologiniu teroru.

Žmogus visada yra visas – su savo praeitimi, dabartimi bei ateities projekcijomis. Praeities patirtis, nors ir stengiamasi apie ją nemąstyti (represuoti į pasąmonę), neišnyksta. Praeities pagrindu ilgainiui kaupiama nauja patirtis ir visos savo unikali patirties pagrindu daromi sprendimai dabarčiai ir atečiai.

Humanistiniu požiūriu nedera jūrininko paversti vien bihevioristinio idealo bei išnaudotojiškų manipuliacijų auka ignoruojant psichologinius jo poreikius. Logoterapiškai pagrįsta, kad, siekiant puoselėti psichinę sveikatą ir įveikti sunkumus gyvenime, fiziologinio pasitenkinimo motyvų nepakanka.

Žvelgiant integraliai, šie motyvai (drauge su psichologiniais ir dvasiniais) asmenybę kreipia ugdytis adekvačią savigarbą bei savivertę. Sunkų jūrininko darbą *kompensuoti* skaičiuojamais laikiniais malonumais svarbu (*empiristinė etika*), tačiau jo asmenybės vertingumo požiūriu (*transcendentinė etika*) – nepakanka (Anzenbacher, 1998).

Reikalinga platesnė – žmogiškąjį orumą palaikanti – jūrinės savivokos idealioji perspektyva, susijusi su džiaugsmu, konstruktyvia laime, pagarba ir meile sau, savo darbui, savo šeimai, savo gyvenimui. Ši idealioji perspektyva, nepaisant negatyvių patirčių, turintiems pašaukimą jūrininkams per visą jų karjerą padeda išlaikyti psichinę ir dvasinę sveikatą – gerą savijautą, socialinį geranoriškumą, santykių giedrumą.

Dvidešimt ir daugiau metų darbo jūroje stažą turintys jūrininkai, siekdami įgyti aukštojo mokslo diplomą Lietuvos aukštojoje jūreivystės mokykloje, dažnai atsiskleidžia kaip eruditai. Straipsnio autorių pastebėjimu neretai pasitaiko vyresnio amžiaus studentų, išmanančių klasikines ir šiuolaikines filosofijos kryptis, religijų doktrinas (ypač stačiatikybės ir islamo), pasisakančių puoselėjant atitinkamą konstruktyvią pasaulėžiūrą bei gyvenseną, padedančią jiems įveikti sunkumus darbe ir gyvenime apskritai.

Studijuojančių vidutinio amžiaus jūrininkų pozicijų tyrimai atskleidė ryšį tarp tikimo idealo ir darbe patiriamo psichoemocinio streso valdymo. Kad tikėjimas idealu sunkiame jūrininko darbe nesilptų, tačiau padėtų stresą valdyti psichologinio teroro sąlygomis, respondentų teigimu reikalinga:

- gilesnis, nei vien empirinis, požiūris į savo gyvenimą;
- asmenybės turtingumas, kuriam impulsų teikia studijos aukštojoje mokykloje;
- gyvenimo dėl savo šeimos vertybių, kiek įmanoma, atsakingas derinimas.

Jūrininkų nurodytos pagrindinės gyvenimo dėl savo šeimos vertybės kaip idealiniai orientyrai:

- materialiąją gyvenimo bazę teikianti jūrininko karjera;
- fizinės ir psichinės sveikatos palaikymas profilaktikos priemonėmis;

- savitarpio pasitikėjimą lemianti konstruktyviai dinamiška jūrininko ir jo šeimos narių dorovinė pozicija.

Be profesionalios psichoterapinės pagalbos, artimas, autoritetingas, kantrus, mylintis žmogus jūrininkui teikia didžiausią paramą puoselėti savo bazinius idealus:

- pragmatinius (materialiuosius, finansinius);
- psichinės ir fizinės sveikatos (geros savijautos);
- dvasinės sveikatos – dorovinės kultūros (savivertės pajautos).

Tai būtina ir vientisa fizinio, psichinio bei dvasinio tobulėjimo lygmenų triada asmenybės vidiniam balansui išlaikyti džiaugsmo metu ir esant psichologiniam terorui. Edukacinių vilčių apie tai rašyti teikia jūrininkai, kurių profesinės patirties fenomenologiniai tyrimai daugeliu atvejų patvirtina įžvalgią žymiojo filosofo nihilisto F. Nietzsche mintį, kad turint *dėl ko* gyventi, galima išverti bet koki *kaip* (Nietzsche cit. Geflügelte Worte, 2010). Individualiame santykiyje su tyrėju paprastai atsiskleidžia turtingas jūrininko vidinis pasaulis, kuris kaip vertybinis turtas per menkai tiriamas ir aprašomas moksle.

Suvokiant bei puoselėjant *prasmę* teikiančią savo asmeninę gyvenimo filosofiją, galima išverti bet kokias gyvenimo ir darbo sąlygas. Logoterapijos kūrėjui V. E. Frankl minėta mintis teikė teorinę bazę išvystyti logoterapijos mokslą, kurio veiksmingumą jis praktiškai patvirtino kalėdamas nacių koncentracijos stovykloje, kur pateko savanoriškai solidarizuodamasis su bendro likimo tautiečiais (Frankl, 2008).

Sunkus darbas jūroje, persiadaptavimo bei readaptacijos problemos, konfliktai šeimose, netektys, beviltiškumo išgyvenimai ar suicidinės mintys jūrininko asmenybės nesunaikina, kai tvirtai tikima savo pasirinktu brangiausiu idealu. Žmonės, kurie yra primityvesni ir kurių vidinis pasaulis nykus, – sunkumus, ypač psichologinio teroro sukeltas traumas, itin sunkiai pakelia.

Tačiau save ir kitus gerbiantys, gilūs, turtingos dvasios, turintys profesinį pašaukimą žmonės darbe kylančius sunkumus pakelia lengviau. Pasitaiko dėl psichologinio teroro nepakėlusių emocinės įtampos jūrininkų savižudybių (Лебедев, 2001). Viena iš svarbiausių prevencinės reikšmės priemonių – tai kompleksinio mokslinio požiūrio formavimasis, adekvačios filosofijos ir psichologinių mechanizmų išmanymas savivaldos strategijoms kurti ir taikyti praktiškai.

Todėl filosofinio – psichologinio jūrininkų profesinio rengimosi esmę kompleksiskai sudaro:

- teorinis (psichosocialinės – technokultūrinės mokslinės veiklos) lygmuo jūreivystės mokykloje;
- praktinis (aktyvios profesinės veiklos) lygmuo pirmuosiuose reisuose patiriant kilnią mentorystę;
- sekimas profesiskai laimingais žmonėmis – moraliniais autoritetais jūreivystės studijose ir laive;
- pradinio profesinio pasitenkinimo ir socialinių lūkesčių laivo įguloje išsipildymo pakankamas lygis jūrinėje profesinės veiklos praktikoje;
- reguliarus visą gyvenimą trunkantis vertybinis darbas su savimi įsisąmoninus, kad žmogaus psichologija visada priklauso nuo pasirinktos gyvenimo (biologinės, bihevioristinės ar humanistinės) filosofijos;
- mokymasis mylėti save, savo darbą, žmones;

- tikrojo savo pašaukimo (elementaraus sąmoningo polinkio lygmeniu) identifikavimas ir ugdymas;
- atsakingas savo asmenybės ir aplinkos turinimas individualiai ir socialiai prasminga gyvensena.

Jūrininko profesinio pašaukimo ugdymosi vertybinis turinys

Asmenybės profesinio pašaukimo ugdymo požiūriu esmine vertybe tampa jūrininko profesijos patrauklumo pajauta. Vokiečių kalboje *profesija* etimologiškai reiškia žodžio *pašaukimas* (*Berufung*) trumpiniu (*Beruf*). Vadinasi, aksiologiniu lygmeniu profesija nėra tai, kam žmogus nejaučia pašaukimo. Kitaip tariant, profesija yra būtent tai, kam jaučiamas pašaukimas, kam kompleksiniu (intuicijos, prasmės, pragmatiniu) požiūriu žmogus jaučiasi esąs pašauktas.

Tuo reiškiasi savo profesinį pašaukimą jaučiančio žmogaus subjektyviai pripažįstama asmeninio gyvenimo misija, jo savivaldos psichologinis pagrindas. Žmogaus pašaukimą atspindi asmenybės kryptingumas, profesijos pasirinkimą lemiantys motyvai, interesų, idealų, nuostatų ir vertybinių orientacijų derinys. Jei pasirinkta profesija ir asmenybės struktūra – motyvai, gebėjimai, būdas, aktyvumas – neatitinka, tai pasirinkimas gali būti žalingas darbo aplinkai ir pačiai asmenybei (Jovaiša, 2001).

Jūrininko pašaukimas – labai individualus, tačiau išgyvenamo polinkio, psichologinio užsidegimo, dažnai sunkiai nusakomo noro plaukti (ir būtent šiuo būdu realizuoti save bei aprūpinti savo šeimą) pajauta yra gilaus asmenybės profesinio pašaukimo indikatorius. Problemų kelia tai, kad jūrininką, tam tikrą jo uždaramą, gyvensenos išskirtinumą, unikalumą, neįprastumą bei specifinius poreikius sunku suprasti jūrininko artimiesiems, laivybos įmonių savininkams, jūrininkų mokesčių ir jų socialinių garantijų klausimus sprendžiančių politinės valdžios institucijų tarnautojams.

Jūrininko pašaukimo, kaip patrauklumo, jausmas sudaro apriorinę sąlygą straipsnio autorių nustatytoms (jūrininkų išsakytoms) vertybėms funkcionuoti darbo ir prasmingo gyvenimo motyvaciją ugdančio veiksnio galia. Profesiniam pašaukimui reikalingas subjektyviai išgyvenamo patrauklumo kriterijus dėsningai atpažįstamas individualioje (dažnai nuvertinamo, tačiau jūrininkų psichinei sveikatai būtino) profesinio romantizmo (ne romantikos) momentų patirtyje. Vidinis konfliktas ir socialinis nepasitenkinimas dėl profesinio romantizmo vietos jūrininko darbe paprastai kyla nesusitarus dėl romantizmo sąvokos:

- populiarioji samprata jūrinį romantizmą, kaip lengvabūdiškumo pasižymintį romantiką, sieja su laisvalaikiu, poilsiu, atsipalaidavimu, mėgavimusi;
- mokslinė profesinio romantizmo koncepcija lengvo gyvenimo neatspindi, tačiau nurodo darbo motyvaciją, profesinį potraukį, asmenybės saviraiškos ir kilnumo poreikį (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Trečdalis tyrimuose dalyvavusių (25–40 m.) jūrininkų teigia, kad darbas jūroje ir buvimas jūrininkais jiems yra kupina sunkumų, tačiau nuostabi gyvensena, pasižyminti brandžiu profesiniu romantizmu. Jūrininkai profesinį romantizmą pripažįsta kaip savivertės išgyvenimus, nuoširdžiai ir atsakingai atliekant mėgstamą darbą, už kurį gaunamas atlyginimas matuojamas platesnio spektro

matu – sveikatos, finansų, etikos, kokybės, kūrybos. Šiuo požiūriu patvirtinami kitų tyrėjų duomenys apie labiau pozityvią nei negatyvią darbo jūroje patirtį (Лебедев, 2001; Šileris, 2007; Astikas, 2012). Edukaciniu lygmeniu tai gali būti vertinama kaip išankstinė, parengiamoji sąlyga būsimam jūrininkui susivokti pašaukimo, kaip asmenybės savivertės bazinės dalies, atžvilgiu.

Profesinio romantizmo finansinis, psichoterapinis, ypač savirealizacinis, aspektas turi būti realus, praktiškas ir aktualizuojamas, siekiant įgyvendinti Tarptautinės jūrų organizacijos vykdomos pozityviosios kampanijos „Go to sea!“ („Eik jūron“) idėją – didinti jūrų sektoriaus profesijų patrauklumą tarp jaunimo (A campaign to attract entrants (...), 2008; Senčila, 2012).

Pilnam jūrininko pašaukimo hodegetiniam įprasminimui svarbus jūrininko asmenybės savivertę stiprinantis, tačiau nūdienoje dėl objektyvių bei subjektyvių priežasčių nuvertintas ir švietimo politikoje dirbtinumu pasižymintis socialinis – patriotinis lygmuo. Tačiau lietuvių jūrininkams, nepaisant skirtingų epochų, natūralus patriotinis jausmas buvo būdingas visais laikais.

Ugdantis jaučiamą jūrininko pašaukimą ryškėja vertybinė asmenybės linkmė. Ir atvirkščiai – pašaukimą atskleidžia siekiami idealai. Tai žmogaus asmenybinės – profesinės saviraidos dinamiška visuma.

Profesinis pašaukimas apima visą asmenybę. Psichanalitiko S. Freud konstatuota, kad sveikos asmenybės brandos kriterijų sudaro gebėjimas mylėti ir dirbti (Freud cit. Weber, Hörmann, 2008). Sintezuotai parafrazuojant galima teigti, jog asmenybė psichologiškai subręsta, kai myli atliekamą darbą ir dirba dėl meilės subjekto ir objekto, t. y. savęs ir kitų.

Tai užtikrina profesinio džiaugsmo išgyvenimus ir padeda ne stichiškai, o kūrybiškai reaguoti į psichologinį terorą ir kitas darbo problemas.

Šių laikų dažnai primityvūs, sumaterialėję socialiniai santykiai, žiniasklaidos aktyviai propaguojamas greitos sėkmės be pastangų kultas dehumanizuojančia galia veikia žmogų, ypač vaikus ir jaunimą, kuriam lemta kone permanentiškai išgyventi vertybių bei idealų krizę, nelengva suvokti savo esmę, pažinti vertingiausius prasmingo ir sėkmingo gyvenimo kūrimo kriterijus, socialiai ir profesiskai subręsti (Tijūnėlienė, 2010).

Be to, sparčių technologinių pokyčių (*buities lygmuo*) ir indiferentiško vertybių perkainojimo (*būties lygmuo*) epochoje sudėtinga suvokti ir ugdyti permanentinę vertę turinčias savybes, stabilius profesinio pašaukimo principus.

Ypač daug nusipelnęs profesinio orientavimo ir konsultavimo psichologijai prof. L. Jovaiša (1999), analizuodamas profesijos ir frontalinio konsultavimo mokslinę problematiką, nurodo svarbiausius dirbančiųjų iš pašaukimo požymius:

- mylima pasirinkta veiklos barą;
- veržiamasi prie darbo;
- kruopščiai dirbama;
- negailima jėgų ir laiko;
- džiaugiamasi darbo sėkme;
- ištvėmingai pakeliamos nesėkmės;
- darbe, nors jis ir sunkus, dažniausiai patiriama sėkmė;
- atkakliai vengiama darbo nesėkmių;

- stengiamasi tobulinti darbo kokybę ir savo kvalifikacijas;
- negalvojama apie profesijos keitimą;
- ginamas savo profesijos asmeninis ir socialinis prestižas;
- laikomasi profesinės etikos;
- darbas šalies klestėjimui laikomas savo profesinės gyvenimo filosofijos komponentu (Jovaiša, 1999).

Rengiant jūrininkus pasaulyje profesinio asmenybės pašaukimo klausimai studijuojami menkai, o daug kur apskritai nestudijuojami. Labai svarbu, kad aukštojo mokslo sistemoje jūrininkų rengimas būtų stiprinamas jų praktiniam darbui, ypač savivaldos psichologinio teroro sąlygomis strategijoms, aktualaus pašaukimo klausimais užsiimančių mokslų (filosofijos, etikos, valdymo psichologijos, edukologijos) studijomis.

Filosofija būsimiems jūrininkams padeda įgyti pilnavertį išsilavinimą, suvokti, identifikuoti bei revizuoti (atitinkamą mąstymą, savijautą, elgseną situacijose lemiančią) savo gyvenimo filosofiją, vertybinius idealus, kurie žadina dinamogeniškus jausmus ir stiprina asmenybės savivertę bet kurioje situacijoje; platų akiratį, neleidžiantį panirti į erzinančias smulkmenas; platesnę suvokimo perspektyvą, leidžiančią valdyti stresą, nepasiduoti šokui ar siaubui, kuris natūraliai kausto neįprastoje probleminėje situacijoje – psichiatrijos mokslo duomenimis vidinę pusiausvyrą pirmiausia lemia filosofiškesnis (gilesnis, laisvesnis, kūrybiškesnis) asmens požiūris į gyvenimą (Pūras, 2012); integralų asmenybės pašaukimą, harmonizuojant ir sukilninant materialiuosius bei dvasinius motyvus, skatinančius tapti jūrininkais ir nuoširdžiai dirbti savo sunkų, tačiau labai garbingą darbą.

Etika sudaro sąlygas internalizuoti dorovines vertybes, suprasti puoselėjamų dorovinių idealų pajautos ir psichofizinės sveikatos neatsiejamą ryšį, suvokti pareigos, sąžinės, laisvės ir atsakomybės vertybes kaip laimės komponentus, ugdytis, išgyventi bei realizuoti moraliai adekvačios asmeninės vertybinės sąveikos su savimi, kitais, gamtine, socialine, ekonomine, technologine aplinka kultūrą.

Valdymo psichologija būsimiems jūrininkams padeda suvokti psichologinius mechanizmus, konfliktų valdymo dėsningumus, bendravimo su skirtingais žmonėmis ypatumus, savęs ir kitų pažinimo, elgesio psichologinės analizės ir prognozavimo galimybes, psichinės savireguliacijos bei savivaldos ekstremaliomis darbo sąlygomis principus, psichoprofilaktikos priemonių taikymo bei jų poveikio dėsningumus.

Edukologija būsimiems jūrininkams, ypač vadovaujančiosios grandies laivo pareigūnams, sudaro sąlygas išmokyti veiksmingai, tinkamai, diferencijuotai (atsižvelgiant į asmenybės mentalitetą, pedagogiškai reikšmingas asmenybės psichofiziologines charakteristikas bei susiklostančias situacijas) ugdyti valdinius sąmoningumo ir motyvuoto jų profesinio tobulėjimo požiūrius.

Kartais teigiama, kad sunkus darbas jūroje gali suformuoti nihilistinį, cinišką, sarkastišką jūrininkų požiūrį į gyvenimą, visuomenę, moterį. Tačiau civilizacijų ir kultūrų istorija bei praktinis fenomenologinės filosofijos ir kognityviosios psichologijos taikymas rodo, kad asmenybė, nepaisant didelių sunkumų, fizinių ir

psichologinių traumų, galutinai susiformuoja (subręsta) išsilavinimo, požiūrio, puoselėjamų savo idealų pagrindu. Formuojantis asmenybei (intelektualine savikūra) sąmoningai brandinamas jūrininko pašaukimas turi psichoterapinių galių.

Traumų psichologijos ir logoterapijos duomenimis, didžiausi gyvenimo sunkumai, kurie buvo patirti katorgoje ar koncentracijos stovykloje, drauge su neigiamomis pasekmėmis psichofizinei sveikatai, teikia galimybę gerinti empatijos gebėjimus, padėti geriau suprasti kitus, patirti aukštesnius jausmus.

Ekstremalią žmogaus būtį vertinant ugdomuoju teoantropologiniu požiūriu, tikslinga pažymėti, kad esant jūroje, kaip ir dykumoje, fizinio akiračio prasme matoma daugiausia žvilgsniui patrauklaus dangaus. Tai gili semitų išminčių išvalga. Visais gyvenimo atvejais įtakos žmogaus elgsenai iš dalies turi genai, tačiau didžiausią reikšmę – asmenybės išsilavinimo, kultūros lygis.

Psichologinio teroro sąlygomis taikant savivaldos strategijas ir psichoterapinių požiūrių labai svarbu sąžiningai atsiverti gyvenimo tikrovei ir žmogui, užsiimti savirefleksija, atpažinti ir pripažinti tai, kas iš tikrųjų vyksta ar įvyko, apie tai kalbėtis, dalintis, diskutuoti (Frankl, 2008; Gailienė, 2008).

Jūreivystė dirbantiesiems iš pašaukimo gali suteikti didžiausią džiaugsmą gyvenime (Лебедев, 2001). Jūrininko pašaukimas padeda tapti žmogumi susiformuojant gilia, savita, mokačia džiaugtis asmenybe. Žinoma, ilgalaikės sunkios darbo sąlygos jūroje pablogina jūrininko fizinę sveikatą, iš dalies psichinę (reiškiasi didesnis uždumas, įtarumas, gynybinė pozicija), tačiau nebūtinai dvasinę (kilnumo prasme).

Tai dažnai visuomenėje nesuprasta žmogaus gyvenseną lemiančių ir įprasminančių vertybių (*filosofinis lygmuo*) ir fizinių sąlygų (*empirinis lygmuo*) ryšio problema, ypač kai psichinė ir dvasinė asmenybės raidos plotmės bihevioristiškai niveliuojamos.

Asmenybinių požiūrių nuoširdūs, geranoriški, puoselėjantys kilnumo dvasią, neabejojantys savo profesiniu pašaukimu patyrę jūrininkai laivuose ir jūreivystės mokyklose ugdytinius ir kolegas labai praturtina.

Profesinės socializacijos kontekste kilnūs jūrininkai yra didžioji hodegetinė vertybė bei pavyzdys būsimiems jūrininkams, kurių savivertei ir savivaldos gebėjimams formuojantis jie daro kone geriausią ir pozityviausią psichodukacinę įtaką.

Konstruktyvios savivaldos strategijų vertybinės gairės

Modeliuojant savivaldos psichologinio teroro sąlygomis strategijas, aktualu remtis žmonijos patirtyje ir moksle įprastais, tačiau drauge inovatyviais, eksperimentiniais bei euristiniais tyrimų duomenimis. Savivaldos strategijų modelių pasaulio moksle yra labai daug ir įvairių. Juos galima ekstrapoliuoti ir taikyti jūrų sektoriui, kuris nors yra unikalus ir ypatingas, tačiau jame galioja tie patys asmenybės prigimties bei raiškos dėsningumai, kuriuos lemia įgimti ir įgyti poveikio faktoriai.

Verta dėmesio būtų integrali ir kompleksinė konstruktyvios savivaldos, esant psichologiniam terorui, strategijų vertybinių gairių sistema, pasižyminti ontologiniu, antropologiniu, moraliniu, psichologiniu,

vadybinių ir kitais aspektais. Šią iš dalies neotomizmu grįstą sistemą publikavo filosofijos ir psichologijos tyrėja R. N. Truskauskienė (2012). Tikslinga konstruktyvios savivaldos psichologinio teroro sąlygomis strategijų vertybinių gairių sistemą aptarti.

Tyrėja nurodo, kad mintis rašyti straipsnį jai kilo bendraujant su vaikais, patiriančiais patyčias mokykloje. Paaiškėjo, kad mokyklinio ir ikimokyklinio amžiaus vaikai labai gerai žino patiriamų patyčių pavidalus: pravardžiavimą, užgauliojimą, pašaipas, erziniimą, apkalbas, nedraugavimą ir kt.

Be to, jie žinojo pagrindines rekomenduojamas savivaldos ir elgesio strategijas: pranešti apie psichologinį terorą suaugusiems, nekreipti dėmesio, vengti kontaktų su linkusiais tyčiotis grupės draugais, neatsakyti tuo pačiu. Tačiau tyrėja teigia, kad psichologinio teroro aukos vis tiek kiekvieną kartą keldavo tą patį klausimą – *ką daryti?* Taigi nors vaikai elgesio strategijas išmano, vis tiek tenka ieškoti išeities.

Suaugusieji, neišsiugdę emocinės inteligencijos, tyčiodamiesi ar neadekvačiai reaguodami iš esmės elgiasi kaip vaikai. Todėl universaliu pobūdžiu pasižyminčias savivaldos strategijų vertybines gaires analizuoti priimtina, ekstrapoliuojant jas į suaugusiųjų pasaulį. Kita vertus, gali būti, kad dėl ypatingo dėmesio kognityviajai veiklai suaugusios ir mokslinius darbus rengiančios tyrėjos pristatoma sistema suaugusiųjų pasauliui tinka labiau.

Tyrėja domėjosi, ar igūdžių ir gebėjimų trūkumas, ar kitos priežastys verčia tiriamuosius vis iš naujo ieškoti atsakymų. Tiriant kokios rekomenduojamos strategijos yra taikomos ir kokių rezultatų pasiekta, dažniausiai gaunamas atsakymas būdavo, kad skelbiamos strategijos neveikia. Kitaip tariant, nepaisant taikytų priemonių, psichologinis terorą, patyčios tęsiasi, įgyja naujų pavidalų, sustiprėja, o jei skriaudikas nubaudžiamas, – lieka kaltės, baimės, gėdos jausmai. Tik pavieniais atvejais situaciją pavykdavo išspręsti teigiamai.

Konstruktyvios savivaldos psichologinio teroro sąlygomis strategijų vertybinių gairių sistemos autorė bando pažvelgti į psichologinį terorą, būtent – patyčių reiškinių, kiek kitu žvilgsniu ir pasiūlyti kitų, netradicinių savivaldos ir elgesio strategijų kaip situacijos sprendimo būdų.

Bendraja prasme psichologinį terorą, patyčias laikydama agresijos forma, tyrėja patogumo dėlei minėtą terorą, kuris dažniausiai reiškiasi patyčiomis, vadina *agresija*, o teroristinio santykio dalyvius – *agresoriumi* ir *auka*.

Pirmiausia tyrėja pastebi, kad psichologinis terorą yra veikiau tikslas, o ne priežastis. Vadinas, jei tenka susidurti su patyčiomis, jų nereikėtų traktuoti kaip provokacijos aukai, tačiau aktualu suprasti, jog konkretus atliktas veiksmas yra paties agresoriaus vidinės tikrovės įkūnijimas.

Būtų galima teigti, kad tas žmogus natūraliai, dėl įvairių prigimtinių bei labiau patirtinių priežasčių, toks yra. Kita vertus, ontologiškai dera pripažinti ir priimti gyvenimo realybę, ypač sąmoningai siekiant vienaip ar kitaip problemą spręsti, nuo jos nebėgti elgiantis stichiškai, nevaldomai. Aptariami dalykai yra daug gilesni nei iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti.

Be to, tyrėja nurodo, kad svarbi tikrovės dalis yra tai, jog reiškinys pats savaime nėra tas pat, kas jo interpretacija, pavyzdžiui:

– reiškinys yra *išstartas žodis, atliktas veiksmas, kūno poza*;

– interpretacija – reiškiniui suteikiama *reikšmė*.

Svarbu pažymėti, jog veiksmą atlieka vienas asmuo, o reikšmę jam suteikia mažiausiai du asmenys (tas, kuris veiksmą atlieka, ir tas, į kurį veiksmas nukreiptas). Todėl gali būti, kad psichologinio teroro analizė atskleis dvi prieštaraujančias interpretacijas – auka sakys: „*jis iš manęs tyčiojasi*“, o agresorius sakys: „*aš tik pajuokavau*“.

Drauge tyrėja atkreipia dėmesį į tai, kad keisti galima tik *savo* elgesį ir interpretacijas. Todėl visos pastangos keisti kitą, kad ir kylančios iš pačių kilniausių paskatų, yra užprogramuotos patirti nesėkmę.

Kitas žmogus yra nekeistinas, kad ir kas jis būtų – vaikas, suaugęs, visuomenė, pasaulis, kad ir kaip kartais nepatogus jo buvimas greta atrodytų.

Šiame kontekste dėl geresnio problemos aiškumo tyrėja tikslingai pateikia svarbiausius motyvus, dėl kurių psichologinis terorą realizuojamas konkrečiu veiksmu.

– *Noras atkreipti į save dėmesį ir užmegzti kontaktą.* Placiaja prasme – tai agresoriaus noras būti matomam ir pripažintam. Suprantama, kad pravardžiavimas ar kepsnojimas nėra tinkamas būdas. Tačiau svarbu suvokti, jog vaikai ir jaunuoliai naudoja šį metodą ypač tais atvejais, kai išgyvena atliepančio dėmesio stoką savo šeimoje, ir kai labai skiriasi abiejų (teroristinio santykio) šalių vertybės, temperamentas, išvaizda, socialinis statusas.

Auka yra paslaptis agresoriui. Patyčiomis siekiama paskelbti žinią: „*atsiliepk, man niekaip kitaip nepavyksta tavęs prakalbinti*“. Šiuo atveju iš dalies padėtų ugdytinio gebėjimų, pozityvių pokyčių pastebėjimas, pagarbos kitokiam ugdymas, bendravimo igūdžių lavinimas.

– *Noras rasti ir įtvirtinti savo vietą grupėje.* Tai tarsi kvietimas į dvikovą. Šiuo atveju agresorius veikia valingai, nes patyčios nukreiptos į konkrečius aukos asmenybės bruožus ar ypatumus. Patyčiomis tarsi siekiama paskelbti: „*na, susigrumkime, kuris stipresnis*“. Savo esmė – tai asmens tapatumo paieška, o tapatumas atrandamas tik santykyje su priešingybe.

Tai svarbus gyvenimo tikrovės ir santykių paradoksas, kuris atskleidžia psichologinio teroro prigimtį natūralios konkurencijos sąlygomis. Šiuo atveju tikslinga jauniems žmonėms padėti suprasti asmenų tarpusavio papildomumo svarbą, jog tik kito silpnumo ar mažumo dėka galima nustatyti savo jėgą ar dydį.

– *Pastanga paslėpti savo tikruosius jausmus.* Paprastai agresorius turi sukaupęs daug neigiamos patirties, praeityje atskleidęs savo jausmus (baime, gėdą, pyktį, džiaugsmą ar meilę), kurie buvo paniekinti.

Ypatingas amžiaus tarpsnis yra paauglystė, kurioje atsiranda naujų, iki tol nepatirtų jausmų. Todėl kai kurie paaugliai juos slepia patyčiomis, kuriomis tarsi sakoma: „*aš esu paslaptis, noriu, kad tu susidomėtum manimi, atrastum mane*“. Šiuo atveju gali padėti asmenybės savęs pažinimas, savivertės, savivaldos, valingos saviraiškos ugdymasis.

– *Išsekusios pastangos slėpti susikaupusius jausmus.* Šiuo atveju agresoriui auka yra atsitiktinis objektas, ant

kurio išliejami susikaupę jausmai. Auka gali tapti netgi tas, kuris nori padėti – jautresnis klasės ar kurso draugas, šeimos narys, mokytojas ar dėstytojas.

Agresorius tarsi šaukte šaukia: „*man beprotiškai skauda, nebeturiu jėgų kentėti!*“ Laikoma, kad tinkamiausia pagalba tokiam žmogui būtų atjaučiantis išklauskas ir besąlygiškas priėmimas. Tačiau dera prisiminti, jog kito asmens priėmimas nėra tas pat, kas nuolaidžiavimas. Orumas, atpažįstamas aukos laikysenoje, laikomas didžiausia pagalba agresoriui (Truskauskienė, 2012).

Kaip minėta, skriaudos, pažeminimo ar atstūmimo jausmai gali kilti ne dėl paties veiksmo, bet dėl jo interpretacijos, kurią auka priskiria veiksmui. Pavyzdžiui, kreipinys „*mažyli*“ gali būti supastas ir kaip meilus kreipinys, ir kaip pasityčiojimas. Todėl aukai svarbu išdrįsti keisti savo žiūros kryptį.

Tradicinės siūlomos savivaldos psichologinio teroro sąlygomis strategijos yra nukreiptos į agresoriaus (kuris galbūt visiškai nėra agresorius) sutramdymą, sudrausminimą, nubaudimą. Todėl daugeliu atvejų agresija tęsiasi, transformuojasi, tampa kerštu – aukos agresija prieš agresorių. Kreipiant žvilgsnį į save, galima pasiekti geresnių rezultatų. Svarbiausia – pažinimu įgyti konstruktyvios savivaldos mentalinį instrumentą, kurį galima panaudoti prireikus.

Tyrėja nurodo, kad pažinti agresoriaus motyvus galima atpažįstant savo jausmus. Tikslinga klausti savęs – ką jaučiu, kai savo adresu patiriu psichologinį terorą.

Svarbu tiksliai įvardinti vadinamojo agresoriaus veiksmą ir aukos jausmus. Tikėtina, kad tai bus pyktis dėl netinkamo kontakto užmezgimo, skausmas dėl melagingos emocinės komunikacijos, jausmų slėpimo ar išliejimo, socialinio vaidmens nepriėmimas, dvikova.

Nukreipiant ugdytojų pagalbą į aukos savęs pažinimą, o ne vien į agresoriaus sutramdymą, lavinami jauno žmogaus savivaldos gebėjimai įvairiose gyvenimo situacijose veikti valingai, išvalgiai, atliepiančiai, išmincingai. Priešingu atveju aukos atsakas bus refleksyvus, gynybiškas, priešiškas.

Tyrėja atskleidžia, kad bendravimo vaidmenys – agresorius ir auka – labai greitai kinta. Asmenys, kurių agresyvus elgesys dažnesnis ar stipriau pasireiškiantis, neretai turi didesnę ir skausmingesnę aukos patirtį.

Siūloma savivaldos, esant psichologiniam terorui, strategija yra žvilgsnio krypties arba reiškinio interpretacijos pakeitimas, kurį galima vadinti vertybinio požiūrio keitimo strategija. Aukai rekomenduojama pažvelgti į agresorių kaip į stokojančią, o į save – kaip turtingą asmenybę, be jokio nuostolio galinčią pasidalinti savo vidinio pasaulio turtais. Ugdytojai turėtų skelbti žinią jaunam žmogui, kad tik akistatoje su stokojančiuoju jis galės susivokti koks yra turtingas, o priešą dėka – tapti taikdriu, atpažinus tikrąjį savo pašaukimą mylėti save, savo profesinį ir socialinį gyvenimą (Truskauskienė, 2012).

Aptarta kompleksinė konstruktyvios savivaldos psichologinio teroro sąlygomis strategijų vertybinių gairių sistema priartina prie socialinių santykių raiškos ir kūrimo tiesos, kuri kognityvuoju, ontologiniu, antropologiniu bei fenomenologiniu lygmeniu padeda geriau pažinti save, o dirbančių ekstremaliomis sąlygomis

jūrininkų atveju – sėkmingiau integruotis į laivo įgulos kolektyvą ir jame išlikti.

Išvados

Asmenybės kultūros vertybiniai idealai yra reikšmingi dinamogeniškų jausmų kūrimui, gebėjimui susivaldyti sudėtingoje situacijoje, krizėje, vidinei pusiausvyrai išsaugoti bet kurio psichologinio teroro atveju; jūrininko profesiniam pašaukimui ugdytis, filosofiniam – psichologiniam jūrininkų profesiniam rengimuisi, realizuojant mokslinę tezę, jog, suvokiant kilnią savo gyvenimo ir darbo prasmę, galima išstvermingai save strategiškai pozicionuoti psichologinio teroro sąlygomis.

Jūrininko profesinio pašaukimo ugdymosi vertybinį turinį sudaro brandus profesinis romantizmas. Jį turintį psichoterapinių galių, jūrininkai pripažįsta kaip savivertės išgyvenimus, nuoširdžiai ir atsakingai atliekant mėgstamą darbą, už kurį gaunamas atlyginimas matuojamas platesnio spektro matu – sveikatos, finansų, etikos, kokybės, kūrybos. Svarbu, kad aukštojo mokslo sistemoje jūrininkų rengimas būtų stiprinamas jų praktiniam darbui, ypač savivaldos psichologinio teroro sąlygomis strategijoms, aktualaus pašaukimo klausimais užsiimančių mokslų studijomis.

Kompleksinė konstruktyvios savivaldos psichologinio teroro sąlygomis strategijų vertybinių gairių sistema priartina prie socialinių santykių raiškos ir kūrimo tiesos, kuri kognityvuoju, ontologiniu, antropologiniu bei fenomenologiniu lygmeniu padeda geriau pažinti save, o dirbančių ekstremaliomis sąlygomis jūrininkų atveju – sėkmingiau integruotis į laivo įgulos kolektyvą ir jame išlikti, atsižvelgiant į psichologinį terorą kaip tikslą, o ne priežastį, reiškinio ir jo interpretacijos skirtumą, svarbiausius motyvus, dėl kurių psichologinis teroras realizuojamas konkrečiu veiksmu, ir vertybinio požiūrio keitimo strategiją.

Literatūra

- A campaign to attract entrants to the shipping industry.* (2008). [žiūrėta 2012-02-18]. Prieiga internetu: <http://www.imo.org>
- Anzenbacher, A. (1998). *Etikos įvadas*. Vilnius: Aidai, 288.
- Astikas, E. (2009). Gera jūrinė praktika – menas valdyti laivą. *Vakarų ekspresas*. [žiūrėta 2011-10-18]. Prieiga internetu: <http://www.ve.lt>
- Astikas, E. (2012). *Mačiau žaliąjį spindulį. Jūrų kapitono užrašai*. Klaipėda: Lietuvos marinistikos žurnalistų klubas „Marinus“, 176.
- Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija, 246.
- Bloor M., Thomas M., Lane A. D. (2000). Health risks in the global shipping industry. *Health Risk & Society*, 2, 329–340.
- Digital Ship Technology for Seafarers Conference*. London: Inmarsat Conference Centre, International Maritime Organization, 2002, 10.
- Frankl, V. E. (2008). *Žmogus ieško prasmės*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 157.
- Gailienė, D. (2008). *Ką jie mums padarė: Lietuvos gyvenimas traumų psichologijos žvilgsniu*. Vilnius: Tyto alba, 246.
- Gairės laivybos kompanijoms. Lygios galimybės ir įvairovė Europos laivybos bendrovėse. Priekabiavimo ir grasinimų darbo vietoje panaikinimas*. (2004). Briuselis: EBLSA Europos transporto darbuotojų federacija, 16.
- Geflügelte Worte – der Citatenschatz des deutschen Volkes*. (2010). Berlin: Verlag Nabu Press, 990.

- International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1978, as amended in 1995 and 1997 (STCW Convention) and Seafarer's Training, Certification and Watchkeeping Code (STCW Code).* (2001). London: IMO, 6890.
- Jonutytė, I. (2007). *Jūrininkų psichologinių ir socialinių darbo sąlygų ir sveikatos sutrikimų sąsajos*. Kaunas: Kauno medicinos universitetas, 70.
- Jovaiša, L. (1999). *Profesinio konsultavimo psichologija*. Vilnius: Agora, 151.
- Jovaiša, L. (2001). *Ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius: Agora, 501.
- Kalvaitienė, G. (2010). Jūreivystės studentų profesinės karjeros savivaldos gebėjimų ugdymo prielaidos. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 19, 60–71.
- Lileikis, S. (2008). Neigiami jūrininkų emociniai išgyvenimai: ypatumai ir jų profilaktikos gairės. *Acta paedagogica Vilnensia*, 20, 187–203.
- Lileikis, S. (2011). *Kultūrinės ir psichosocialinės jūrinės edukacijos metodologiniai metmenys*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 238.
- Low, A. (2006). Seafarers and passengers who disappear without a trace from aboard ships. *International Maritime Health*, 57 (1–4), 219–229.
- Malinauskienė, V., Jonutytė, I. (2008). Bullying in the Workplace and Musculoskeletal Disorders of the Upper Limb Among Seafarers. *Epidemiology*, 19 (6), 96.
- Paulauskas, S. (1999). *Savivaldos dialektika*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 251.
- Paulauskas, S. (2008). Sustainable security: the virtual approach. *Vadybos šiuolaikinės tendencijos*, 275–296. Vilnius: Generolo Juozo Žemaičio Lietuvos karo akademija.
- Personal Safety & Social Responsibility. A video training program based on S. T. C. W. requirements.* (2001). Seattle: John Sabella & Associates, INC, 23.
- Pūras, D. (2012). Kaip neperdegti ir nesinervinti per egzaminus. *Mokymasis, studijos, karjera 2012*. [žiūrėta 2012-02-13]. Prieiga internetu: <http://www.litexpo.lt>
- Roberts, S., Hansen, H. L. (2002). An analysis of the causes of mortality among seafarers in the British merchant fleet (1986-1995) and recommendations for their reduction. *Occupational Medicine*, 52 (4), 195–202.
- Sąlyga, J. (2007). Jūrininkų patiriama psichoemocinė įtampa, socialinė izoliacija: krikščioniškosios karitatyvinės veiklos patirtis. *Tiltai*, 36 priedas, 164–183.
- Sąlyga, J., Malakauskienė, R., Jonutytė, I. (2008). Lietuvos jūrininkų patiriama psichologinio teroro ir fizinės sveikatos ryšys. *Sveikatos mokslai*, 2 (56), 1613–1616.
- Senčila, V. (2012). Jūrų valstybė kuriama kasdien. *Astikas, E. Mačiau žaliąjį spindulį. Jūrų kapitono užrašai*, 172–174. Klaipėda: Lietuvos marinistikos žurnalistų klubas „Marinus“, 176.
- Šalkauskis, S. (1936). *Bendrieji pedagogikos pagrindai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 654.
- Šileris, S. (2007). *Kodėl anksti pražyla kapitonai*. Klaipėda: Eglės leidykla, 208.
- Tarptautinių žodžių žodynas.* (2001). Vilnius: Alma littera, 790.
- The Heart of William James.* (2010). London: Harvard University Press, 368.
- Tijūnėlienė, O. (2010). Tiesa – gyvenimo sėkmės veiksnys Leono Jovaišos požiūriu. *Acta paedagogica Vilnensia*, 25, 30–42.
- Truskauskienė, R. N. (2012). *Patyčios. Arba kaip pamilti savo priešą*. [žiūrėta 2013-01-11]. Prieiga internetu: <http://www.veliuona.eu>
- Weber, A., Hörmann, G. (2008). Psychosoziale Gesundheit im Beruf – Utopie oder Notwendigkeit? *Gesundheitswesen*, 70 (2), 105–114.

Лебедев, В. И. (2001). *Экстремальная психология. Психическая деятельность в технических и экологически замкнутых системах*. Москва: Юнити-дана, 431.

PSYCHOLOGICAL TERROR OF SEAFARERS: VALUABLE CONCEPTIONS OF THE SELF-MANAGEMENT STRATEGIES

Summary

Scientific problem of valuable conceptions of the seafarers' self-management strategies in conditions of the psychological terror is discussed in the article. The research type is theoretically descriptive. Methods of analysis, meta-, extrapolative and heuristic analysis, classification, systemization and synthesis of the scientific data of valuable conceptions of the seafarers' self-management strategies in conditions of the psychological terror are used in the research.

Importance of valuable ideals of the personal culture for a self-management in conditions of the psychological terror, and valuable content of the self-development of the seafarer's professional vocation, and valuable directions of the constructive self-management strategies are revealed.

The scientific research is methodologically based on the STCW convention, the paradigm of universal upbringing, idealism, humanism, existentialism and existential phenomenology. The valuable spirit of the convention is important for a modelling of the seafarers' self-management strategies. The paradigm of universal upbringing highlights the self-development of self-management competencies of integral personality. Idealism refers to the enrichment of personality.

Ideals stimulate the dinamogenic feelings. It is important at the axiological level of the maritime affairs. Humanism helps to perceive the personal value and create the self-management strategies in regard to reality of the psychological terror and freedom. Existentialism promotes the socio-humanitarian maritime education overcome the tragedy of existence. Existential phenomenology helps to create the strategies of unique personality regarding to its value, and authentic relationship with oneself and social reality.

Valuable ideals of the personality culture are significant for the creation of his / her dinamogenic feelings, ability of the self-management in difficult situation and psychological terror, and self-development of the seafarers' professional vocation, their philosophical and psychological professional training.

A perception of the mission and noble sense of life help people strategically overcome the psychological terror. The valuable content of the self-development of the seafarer's professional vocation consists of the mature professional romanticism, which is characterized by the psychotherapy. Seafarers note the experience of their self-esteem, and honestly and responsibly perform the work. They appreciate a wide range of the salary, including health, finance, ethics, quality and creativity.

A close relationship between the seafarers' training and system of the higher education is important. Studies of the seafarer's professional vocation and strategies of the self-management in conditions of the psychological terror are relevant for the work and creation of mentioned strategies. The integral system of valuable directions of the constructive self-management strategies is revealed.

This system helps to perceive the expression and creation of the social relationship at the cognitive, ontological, anthropological and phenomenological levels, and contributes to a better understanding of themselves. Seafarers can more successfully work in extreme conditions, integrate oneself into the ship-crew and survive.

They must understand the psychological terror as an aim but not a cause, difference of the phenomenon and its interpretation, main motives of the action of the psychological terror, and strategy of transformation of the valuable approach.

KEY WORDS: seafarers, psychological terror, self-management strategies, valuable conceptions.

Saulius Lileikis, socialinių mokslų daktaras, Lietuvos aukštosios jūreivystės mokyklos Uosto ekonomikos ir vadybos katedros docentas. Mokslinių tyrimų kryptis – kultūrinė ir psichosocialinė jūrininkystė. Mokslinės monografijos: Lileikis, S. (2007). *Jaunuolių altruizmo ugdymas: sociokultūrinis kontekstas. Asmenybės socializacijos perspektyva*; Lileikis, S. (2011). *Kultūrinės ir psichosocialinės jūrinės edukacijos metodologiniai metmenys*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. Darbovietės adresas: I. Kanto g. 7, LT-92123 Klaipėda, tel. 8 652 08 106. El. paštas: s.lileikis@lajm.lt